Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta

Lausunto tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston ajankohtaisselonteosta turvallisuusympäristön muutoksesta.

Kiitos mahdollisuudesta lausua Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle valtioneuvoston ajankohtaisselonteosta turvallisuusympäristön muutoksesta.

Selonteossa arvioidaan kattavasti toiminta- ja turvallisuusympäristön muutosta sekä muuttuneen turvallisuustilanteen vaikutuksia talouteen, kriisinsietokykyyn, huoltovarmuuteen, sisäiseen turvallisuuteen, kyberturvallisuuteen, hybridivaikuttamiseen ja kriittiseen infrastruktuuriin. Selonteon asiakokonaisuuksien kesken vallitsee voimakas keskinäisriippuvuus, joka ei täysin käy ilmi tekstistä. Keskinäisriippuvuus on syytä huomioida, kun tehdään päätöksiä esimerkiksi rajallisten resurssien kohdennuksista.

Yhteiskunnan kriisinsietokyvyn ylläpitäminen ja edistäminen on huomioitu selonteossa. Huomioissa painotetaan informaatiovaikuttamisen torjuntaa ja kansalaisten mahdollisuutta keskustella sodasta, sekä keinoja vahvistaa demokratiaa yhteisöissä. Selonteon mukaan kansalaisjärjestöillä ja käynnistettävällä kansallisella dialogilla on tässä merkittävä rooli. Valmius ja tarvittava aika keskusteluun tulisi huomioida myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, joissa päivittäin kohdataan erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevia ihmisiä.

Selonteon mukaan *Ukrainassa haavoittuvimmat ihmisryhmät kärsivät eniten sodasta.* Tämä on tyypillistä kaikille kriiseille. Myös Suomen huoltovarmuuden ja varautumisen edistämisessä tulisi tämä huomiota. Haavoittuvimmista huolehtiminen ehkäisee yhteiskunnan eriarvoistumista, edistää luottamusta viranomaisiin ja muihin toimijoihin sekä parantaa yhteiskunnan koheesiota ja kriisinsietokykyä. Informaatiovaikuttamisen torjunnan lisäksi tarvitaan konkreettisia toimia hyvinvointivaltion ylläpitämiseksi ja haavoittuvuuden vähentämiseksi. Tämä tarkoittaa kattavaa sosiaaliturvaa ja peruspalveluita sekä haavoittuvien ryhmien huomioimista valmius- ja varautumissuunnittelussa.

Toimintaympäristön muutos edellyttää, että sekä valmiutta että varautumisen osaamista lisätään puolustusvoimien ja turvallisuusviranomaisten lisäksi myös siviilisektorilla laajemmin. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa varautumisosaaminen on sporadista, kun sen tulisi olla organisaatiot läpileikkaavaa ja osa normaalitoimintoja. Varautumisen osaamisen parantaminen edellyttää resursointia erityisesti henkilöstöön.

Siirtyminen hyvinvointialueille luo Suomeen aiempaa selkeämmät ja paremmin ohjattavissa olevat rakenteet sosiaali- ja terveydenhuoltoon myös varautumisessa. Pelkkä varautumisvelvoite ei takaa riittävää varautumisen tasoa vaan valtakunnallisesti yhdenmukaiseen ohjaukseen sekä toimijoiden osaamiseen tulisi panostaa enemmän. Esimerkiksi väestönsuojelu on pelastusviranomaisten vastuulla, mutta toimiva järjestelmä edellyttää hyvää yhteistyötä peruspalveluiden kanssa. Hyvinvointialueilla tehtävä yhteistyö antaa hyvän pohjan sosiaali- ja terveydenhuollon osaamisen tuomiselle väestönsuojeluun, jossa tulee huomioida haavoittuvassa olevan väestön, mm. vammaisten henkilöiden, pääsy väestönsuojiin, asumispalveluiden väestönsuojelu ja evakuointientilanteiden haasteet.

Sekä puolustusvoimat että ns. turvallisuusviranomaiset ovat riippuvaisia useista siviilisektorin toiminnoista sekä laajemmin koko yhteiskunnan kriisinsietokyvystä. Siviilisektorin ja puolustusvoimien valmiussuunnitelmia tulisikin sovittaa yhteen aiempaa kattavammin. Tiiviimpää yhteistyötä tarvitaan myös muihin kuin kyberuhkiin varautumisessa. Siviilisektorilla tulisi harkita henkilöturvallisuusselvitysten nykyistä laajempi ja systemaattisempi käyttöönotto, jotta varautumistyöhön saadaan mukaan aiempaa laajempi toimijamäärä ja jotta yhteistyö puolustusvoimien kanssa mahdollistuu turvallisesti. Kriittisten toimijoiden häiriönsietokykyä koskeva direktiiviehdotus mahdollistaa henkilöturvallisuusselvitysten kattavamman käyttöönoton.

Sekä EU:ssa että Natossa on jäsenmaiden ja liittokunnan jäsenten kriisinsietokyky, resilienssi, nostettu kehitettäväksi osa-alueeksi. Suomi on EU:n lisäksi myös Nato-yhteistyössä pyrkinyt tukemaan kriisinsietokyvyn vahvistamiseksi tehtyä työtä niissä yhteyksissä, joissa Suomi on ollut mukana 30+2 kokoonpanossa Naton komiteoissa. Suomella on paljon annettavaa Natolle siviilisektorilla, missä Suomi voisikin toimia aktiivisesti myös jatkossa.

Selonteossa huomioidaan EU:n ja Naton yhteistyön tiivistyminen vallitsevan kriisin aikana. Suomen ja Ruotsin mahdollinen Nato-jäsenyys voisi edesauttaa EU:n ja Naton yhteistyön tiivistymistä ja työnjakoa välttäen päällekkäinen työ. EU ja Nato pyrkivät molemmat vahvistamaan jäsenmaiden kriisinsietokykyä ohjeistamalla jäsenmaitaan. Toisin kuin Natolla, EU:lla on välineenä lainsäädännön tuomat mahdollisuudet. Selonteko käsitteleekin myös kriittisten toimijoiden häiriönsietokykyä koskevaa direktiiviehdotusta. Direktiiviehdotuksen mukaan EU jäsenmaiden tulee määrittää ja tunnistaa kriittiset toimijat. Tämän osalta on syytä huomioida, että terveyspalvelujen lisäksi myös kriittiset sosiaalihuollon palvelut ja toiminnot huomioidaan lainsäädännössä.

Selontekoon on kirjattu valmiuslain muutoksiin liittyviä toimia. Valmiuslain päivittämisen ja kiireellisten muutosten osalta tulisi huomioida, että valmiuslain toimivaltuudet säädetään kattavasti vastaamaan hybriditilanteiden arvaamattomuutta. Hybridivaikuttamisen luonteeseen kuuluu nimensä mukaisesti moninainen yhteiskunnan eri sektoreihin vaikuttaminen saman aikaisesti.

Merja Rapeli
neuvotteleva virkamies
sosiaali- ja terveysministeriö